

EGOITZ ETXEBESTE ADURIZ
Elhuyar Zientziaren Komunikazioa

BAZTANGAREN KONKISTA

IRUDIA: MANU ORTEGA

Kingscote-ko zelaietan (Gloucestershire, Ingalaterra), 1784ko irailaren 2an, globo hura zerutik jaisten ikusi zutenek ez zuten berehalakoan ahaztuko irudi hura. “Hain zeuden beldurturik segalariak, ederki kostatzen zitzaizkien hurbiltzea” jaso zuen *Gloucester Journal*-ek. Ez da harritzekoa; ezin esan garai haietan globo aerostatikoak oso ezagunak zirenik. Lehenengoa bi urte lehenago aireratu zuten Frantzian, eta segalariak beldurtu zituen hura Ingalaterrako lehenengoetakoa izango zen. Berkeley-tik abiatu zen, 16 bat kilometrora, Edward Jenner-en eskutik.

Ez zen kontu horietan aditua Jenner. Baina esperimentatzeko eta ikertzeko dohain handiak zituen, eta, globoekin lehenengo probak egiten ari ziren garai hartan, berak ere ezin gelditu bere probatxoak egin gabe. Globoak aireratzea baino askoz gehiago egingo zuen Jennerrek; baina, arlo pertsonalean bada ere, izan zuen bere garrantzia esperimentu hark. Anthony Kingscote-n lurretan bukatu zuen hegaldia hidrogenoz betetako globoak. Eta han ezagutu zuen Jennerrek Kingscoten hiru alabetako bat, Catherine. Handik 4 urtera ezkondu ziren.

Jenner medikua zen ofizioz. 14 urterekin hasi zen zirujau batekin apendiz, eta 21 urterekin Londresera joan zen John Hunter garai hartako zirujau ospetsuena-

rekin trebatzera. Berehala bihurtu zen Hunterren begietako ikasle, eta baita bizitza osorako adiskide ere.

Ofizioaz gain, afizioak ere elkartu zituen bi lagunak. Jennerrek txikitatik izan zuen zaletasuna naturarekin zerikusia zuen guztiarekiko, eta, bereziki animaliekiko. Hunterri eta biei jakin-min handia pizten zien jakiteak nola geldi ote zezaketen euren bizia landare eta animalia batzuek neguan zehar. Hala, Hunterrek bultzatuta, trikuen gorputz-tenperaturak ikertzen aritu zen Jenner. Eta hibernatzen zeuden trikuen urdailean janaria jarri ere egin zuen, digeritzen zuten ikusteko.

Hegaztien migrazioak ere ikertu zituen Jennerrek. Eta baita kuku jaioberrien portaera lehenengoz behatu ere. Kukuak beste espezieko txorien habiatan jartzen du bere arrautza. Ostalariaren berezko arrautzak desagertu egiten dira, eta kuku ama jotzen zen horren errudun. Jennerrek ikusi zuen kuku jaioberria zela beste arrautzak edo txitak habiatik behera bultzatzen zituena; eta, lan horretarako, kuku-txitek bizkarrean sakonune bat zutela ere ikusi zuen, arrautzak maneiatzen laguntzen ziena, eta 12 egunen buruan desagertzen zena.

Londresen zegoela, Cook kapitainaren bigarren espedizioan naturalista gisa joate-

ko postu bat ere eskaini zioten. Baina, zorronez, Berkeleyyra itzultzea erabaki zuen, medikuntzan aritzeko.

Garai hartan, baztanga heriotza ugari eragiten ari zen Europa osoan. Gaitzari aurre egiteko modu bakarra Lady Mary Wortley Montagu-k Turkian ikusi eta Ingalaterrara ekarri zuena zen: baztanga ahulxeago bat izan zutenen zornea injektatzea. Hortik bizirik ateratzen zirenek ez zuten gehiago baztangarik harrapatzen. Baina hori ez zen beti gertatzen.

Jennerri ere eman zioten tratamendu hori txikitari. Izugarri sufritu zuen, eta ez zuen inoiz ahaztuko esperientzia hura. Berak ere erabili zuen teknika hura bere gaixoak baztangatik babesteko. Baina beste kontu bat zerabilen aspalditik buuruan. Entzuna zuen behietatik kutsatuta behi-baztanga harrapatzen zutenek ez zutelako sekula baztangarik harrapatzen. Eta kalean zebilen zurrumurru hari kasu egin zion Jennerrek.

Behi-baztanga baztanga arruntaren aldea bat da, behien errapeei eragiten diena. Behiak jezten zituzten emakumeak, batzuetan, behi-baztangarekin kutsatzen ziren, eta egun batzuetako ondoeza eta pikor batzuk eragiten zizkien, baina ezer larririk ez. Eta emakume haiek immunizaturik gelditzen ziren baztanga arruntarekiko.

1796ko maiatzean, Sarah Nemes Jennerrena joan zen, besoan atera zitzaion legen batekin kezkatuta. Medikuen us-tez ez zen baztanga; behi-baztanga diag-nostikatu zuen. Sarahk berretsi egin zuen diagnostikoa: bere Blossom behiak behi-baztanga izan berri zuen. Hura zen Jen-nerren aukera. Behi-baztanga oraindik baztangarik izan ez zuen norbaiti sartu behar zion.

James Phipps aukeratu zuen, bere lorazai-naren zortzi urteko semea. Mutikoaren

besoan zauri batzuk egin, eta Sarahren le-genetik ateratako materiala sartu zion. Egun gutxira gaixotu egin zen: behi-baz-tanga zuen. Orain, azken froga falta zen. Baztanga arruntaren birusa sartu zion mutikoari, eta, espero bezala, ez zen gai-xotu. Ez aldi hartan, eta ezta birusa sartu zion hurrengo guztietan ere.

Phipps-en atzetik, beste hainbat umere-kin egin zuen proba. Tartean, baita bere 5 urteko semearekin ere. 1798an argitara-tu zuen behi-baztangak baztanga arrun-

tetik babesteko balio zuela frogatzen zuen lana. Hura izan zen txerto bati bu-ruzko lehen lan zientifikoa. Eta, horrega-tik, immunologiaren aitatzat hartzen da gaur egun Edward Jenner. Ordutik, txer-toari vaccine esaten zaio ingelesez, eta va-cuna gaztelaniaz (latinezko vaccatik).

Baina teknikaren arrakasta ez zen be-rehala etorri. Behietatik zetorren materia-la gorputzean txertatzeak beldurra eragi-ten zuen, txertoa hartzen zutenak nolabait “behituko” ote ziren beldurra. Laster agertu ziren behi-burudun giza-kien marrazkiak ere. Eta erlijioaren alde-tik ere arazo bat zen gizakia baino maila baxuagoko izakien substantziak odolean sartzea.

**Behietatik zetorren
materiala gorputzean
txertatzeak beldurra eragiten
zuen, txertoa hartzen
zutenak nolabait “behituko”
ote ziren beldurra.**

Hala ere, aurrera egin zuen Jennerrek, eta munduan zehar bere materiala banatzea-ri ekin zion. Aurkariak aurkari, zabalduz joan zen teknikaren erabilera, eta, azke-nean, erabateko aitortza eta ospea lortu zituen Jennerrek. Napoleonek ere bere tropak txertatzeko agindua eman zuen. Eta, Jennerrek, preso ingeles batzuk aska-tzeko eskatuz idatzi zionean, honela esan omen zuen: “A, Jenner, ezin diot ezer uka-tu hari”.

1801ean, txertoaren zabalkundeari buruz idatzi zuenean, honela amaitu zuen: “...baztanga, gizakiaren aurkako zigorrak ikaragarriena, erabat ezabatzeak izan behar du ekinga hauen azken emaitza”. 180 urte behar izan ziren Jennerren ira-garpenera betetzeko; baina erabat ezabatu den lehenengo gaixotasuna izan da baz-tanga. 1980an, formalki adierazi zuen Munduko Osasun Erakundeak: “Hil da baztanga!” ●